

Amikor nem mérvadó Arany János

„Ideje már, édes néném, egy levelét venni kédnék, amellyet itt adták meg...” Ez a bevezető mondat a régi magyar irodalom egyik jeles – és szeretetre méltó – alakjától, Zágonyi Mikes Kelemenről származik (*Törökországi levelek*, 3. levél). Minden valamennyire iskolázott olvasó rögtön érzi, hogy az „adták meg” itt nincs rendjén. Az „amellyet” még tulajdonítható a régies helyesírásnak, de az „adták meg” már mondattani eltérés, ma „adtak meg” lenne helyes. Jobban mondva, csak elfogadott, mivel arra semmiféle érv nincs, hogy Mikes helytelenül használta volna erdélyi anyanyelvét, mint ahogy arra sincs, hogy csak a mai használat volna eleve helyes.

Az *adták meg* alakot ma azért nem fogadjuk el, mert a nyelvhasználat e tekintetben változott. Ám nálunk – nem úgy, mint a franciáknál, akik tiszteletben tartják nagy íróik és költőik irodalmi hagyatékát – élő nyelvi jelenség érdekében sem perdöntő a régiekre hivatkozni, az alkalmazás elítéltetik egy nyelv fölötti nyelvtan szabályainak nevében, még ha hosszú múltja van is a nyelvben. Így aztán, úgymond, „hibásan” beszélnek, sőt írják is anyanyelvüket, akik különféle (szak)szövegekben „még ma is” használnak olyan alakokat, mint *nagybani*, *természetbeni*, *útjáni* stb., amelyeket – és ezt a kifogásolók is jól tudják! – általánosan használtak a reformkorban, és használta őket még Arany János is. Sőt Gyulai Pálnak 1855. június 7-én írott önéletrajzában mindjárt kétszer: „...kisújszállásról visszamentem utáni nyáron...” és „...a Petőfiveli viszony kezdete...”, írja az utóiratban (Arany János: *Balladák*. Aranyhíd Kiadó, Budapest, 1992, 82). Lehet-e mára üldözendő az, ami megfelelt Arany János nyelvérzékének? Bajosan: „Arany János és a magyar nyelv valahogy ugyanazt jelentik” (Szerb Antal: *Magyar irodalomtörténet*. 6. kiadás. Magvető Kiadó, Budapest, 418). És hogy nem elavult jelenség szórványos használatáról van szó, azt éppen az a panasz bizonyítja, hogy még ma is meg lehetőségen sűrűn használják.



Vajon miért? A kifogásolt (szak)szövegek szerzőit nyilván nem reformkori minták vezetik, hanem – meglehetősen tudatosan – a célszerűség. A rag utáni *-i* képző minden más megoldásnál rövidebb, amellet mondattani funkciója egyezik a névutóhoz ragasztott, soha nem kifogásolt *-i* képzőével. Segítségével éppúgy „egyből” jelzővé lehet transzformálni egy határozót (*esős időbeni kültéri mázolás*), kiiktatva az unalmas *valót* (*esős időben való kültéri mázolás*) vagy az önkényesen közbeiktatott igenevet (*esős időben folytatott kültéri mázolás*), sőt a jelzői értékű hátravetett határozót (kiegészítőt) is (*kültéri mázolás esős időben*), elkerülve a könnyen becsúszó kétértelműségeket (*a kültéri mázolás esős időben veszélyezteteti a felhordott réteg minőségét*). Egy sportanekdota szerint megkérdezték egyszer Kocsis Sanyit, az aranycsapat legendás csatárát, hogyan jutott eszébe kapunak háttal, ollózva rúgni gólt. „Úgy, hogy abból a helyzetből csak ilyen gólt lehetett rúgni” – hangzott a felelet. Ilyen megoldás lehet alkalomadtán az *újboli*, *szívboli*, *időbeni* stb. is.

És mi a kifogás ellene? Az, hogy a toldalék-morfémák általános sorrendjétől eltérően itt a rag után képző fejezi be a szót. (Mellesleg ugyanez történik a *kétszeri*, *háromszori* stb. esetében is, de ez kevésbé tűnik fel.) A reformkor utáni korszak ortológus irányzata tüzzel-vassal irtotta is a rag utáni *-i* képzőt (Bárczi Géza: *A magyar nyelv életrajza*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975, 303), de mint látjuk, csak részleges sikerrel. Természetesen nem mindig hangzik jól, sokszor kifogásolható a nyelvi ízlés felől nézve is, de nem ítélnéjük eleve hibásnak csupán azért, mert ellentmond egy kialakult (kialakított?) nyelvi szabályszerűségnek. Produkál ilyen kivételeket az élővilág evolúciója is: ki minősíthetné hibásnak a kacsacsőrű emlőst, csak mert emlős létére csőre van, sőt tojással szaporodik?

AMBRUS-L. FERENC
gépészmérnök, Budapest